

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 835-857

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[16-04-2017] – [01-05-2017]

Liselerde Çalışan Psikolojik Danışmanların Okullarda Yaşanan Kriz Durumlarına İlişkin Algıları¹

Mehmet KAYA
Arş. Grv., Bingöl Üniversitesi Psikoloji Böl.
RA. ,Bingol University Department of Psychology
uzm.psk.dan@gmail.com

Taşkın YILDIRIM
Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Assoc.Prof. ,Bingol University Faculty of Education
taskin.yildirim@inonu.edu.tr

Öz

Eğitim-öğretim süreci içerisinde ergenlik döneminin görünen ve görünmeyen gelişimsel ve travmatik sorunlarının yoğunlaştığı evre ortaöğretim (lise) dönemidir. Bu dönemin olası sorunları/krizleri içerisinde menarş, cinsel ilişki deneyimi, üniversiteye giriş, ana-baba ile yaşam tarzı konusunda çatışma, karşı cinsle ilişki kopması, meslek seçiminde kararsızlık, başarı/başarısızlık gibi krizler yer alır. Bu çalışma, liselerde görev yapan psikolojik danışmanların kriz durumlarını nasıl tanımladıkları ve bu durumlarla başa çıkabilme konusundaki yeterlilik algılarını ve önerilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma grubunu, 2013-2014 öğretim yılında Malatya ili merkez ilçelerine bağlı liselerde görev yapan 46 psikolojik danışman oluşturmuştur. Veri toplama yöntemi olarak, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, psikolojik danışmanların kriz ve krize müdahale konusunda yeterli olmadıkları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Gelişimsel Kriz, Travmatik Kriz, Lise, Psikolojik Danışman.

Perceptions of Psychological Counselor Working in High Schools About Crisis Situations Experienced in Schools

Abstract

During education and training process, the period that developmental and traumatic problems of adolescence become intense is high-school term. Potential problems/crisis of this period are menarche, sexual intercourse experience, admission to university, conflict with parents about life style, break off relationship with opposite sex, indecisiveness about choice of profession, and (un)success. This study aims to put forward how psychological counselors define crisis situations, their perceptions of competence about coping with these crisis and their suggestions. Sample consists of 46 psychological counselors working in high schools in central districts of Malatya during 2013-2014 education and training term. Semi-structured interview techniques were used as data collection method. Content analysis that is one of qualitative analysis method was used to analyze datas collected. As a result of the research, it was found that psychological counselors were not enough about crisis and crisis intervention.

Keywords: Crisis, Developmental Crisis, Traumatic Crisis, High School, Psychological Counselor.

¹ Bu çalışma 04 - 06 Aralık 2014 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleşen 'V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Türkiye’de PDR özellikle okullarda (Doğan, 2000; Yalçın, 2006) yaygın bir şekilde bireylerin gelişimini –bulunduğu gelişim dönemine göre– desteklemektedir. Kişilik gelişiminin olduğu zorlu bir süreç olan ergenlik yıllarıysa lise dönemine denk gelmektedir. Bu dönem eğitim-öğretim süreci içerisindeki en riskli dönemlerden biridir. Parman (1998) ergenliğin büyümek ve değişmek olduğunu ifade ederken, bunun bir başkalaşma (metamorfoz) olduğunu savunmaktadır. Fransız psikiyatrist ve psikanalist Françoise Dolto ergenliği ikinci doğum olarak tanımlar. Doğum, fetüs halinden bebek haline geçişi; ergenlik de çocukluktan erişkinliğe geçişi ifade eder. Dolto, ergenlerin de tıpkı yaşamın başlangıcındaki bebekler gibi kırılabilir ve dayanıksız olduğunu belirtir. Eğer yaralanırlarsa bu yaranın izini tüm yaşamları boyunca taşırlar (Parman, 1998). Örneğin, Chabrol (2011) ve Parman (1998) ergenlikte psikopatolojik bozulmaların kendiliğinden ortadan kaybolmadığı; aksine, eğer müdahale edilmezse ilerledikçe yetişkin patolojisine doğru yol alacağını belirtmektedir. Çünkü ergenlik bireyin zayıf ve savunmasız olduğu bir dönemdir. Eğitim-öğretim süreci içerisinde ergenlik döneminin görünen ve görünmeyen gelişimsel ve travmatik sorunlarının yoğunlaştığı evre ise ortaöğretim (lise) dönemidir.

Ülkemizde psikolojik danışma alan yazını incelendiğinde lise öğrencilerinin yaşadığı gelişimsel ve travmatik sorunların betimlenmesine ilişkin birçok araştırma bulgusuna rastlanmaktadır. Bu araştırmalar daha çok; zorbalık (Ayas ve Horzum, 2012; Ekşi, 2012; Pamuk ve Bavlı, 2013; Ünalı ve Şahin, 2012; Yaman ve Peker, 2012), yalnızlık (Çağır ve Gürkan, 2010; Çivitçi, 2011; Kapıkıran ve Yağcı, 2012), intihar (Siyez ve Uz-Baş, 2005; Suvarlı, 1995), akademik başarı (Bacanlı, Eşici ve Özünlü, 2013; Ergene, 2011; Kelecioğlu ve Bilge, 2009) sınav kaygısı (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013; Güler ve Çakır, 2013; Totan ve Yavuz, 2009) depresyon (Emiroğlu, Murat ve Bindak, 2011; Ören ve Gençdoğan, 2007; Sezer, 2010) kişiler arası ilişkiler (Bilgin, 2009; Erözkan, 2009; Hamarta, 2009; Subaşı, 2010) olarak sıralanabilir. Yine aynı şekilde literatürde lise öğrencilerinin sorunlarının çözümüne yönelik psiko-eğitim programları ve grupla psikolojik danışma programlarının etkililiği üzerine çalışmalar yapıldığı da görülmektedir (Meydan, 2013; Sargin ve Çetinkaya, 2010; Şahan-Yılmaz ve Duy, 2013; Yavuzer ve Üre, 2010; Yıkılmaz ve Hamamcı, 2011).

Bu dönemin olası sorunları/krizleri içerisinde menarş, cinsel ilişki deneyimi, liseden mezun olamama, üniversiteye giriş, ana-baba ile yaşam tarzı konusunda çatışma, karşı cinsle ilişki kopması, meslek seçiminde kararsızlık, başarı/başarısızlık gibi krizler yer alır (Sayıl, 2000). Yine bu dönem intihar girişiminin en fazla olduğu dönemlerden biridir (Chabrol, 2011; Eskin, 2012; Hopson ve Kim, 2004; Kılıç, 2013; Korkut Owen, 2011). Ergenin aile içi çatışmalarının (Hopson ve Kim, 2004; Tamar ve Özbaran,

2004) özellikle de baba tarafından dövülme, azarlanma (Ceyhun, Ergin ve Duran, 1993; Dilsiz ve Dilsiz, 1993; Haran, 2003) saçların kesilmesi gibi yaşamsal sorunlar ve travmaların bireyin kişilerarası ilişkilerde sorunlar yaşamasına ve dolayısıyla kendisini çevreden soyutlayarak bir müddet sonra intihar girişiminde bulunmasına sebep olabilmektedir (Tezcan, Oğuzhanoglu ve Ülkeroğlu, 1995). Bunun yanında servis kazaları, öğrencilerden veya yakınlarından birinin kaybı, öğrencilere baskı uygulanması ve dayak atılması, okul dışından öğrencilere yapılan saldırılar okullarda karşılaşılabilen diğer krizler arasında gösterilebilir (Özen, 2011).

Kriz kelime anlamı olarak Yunancada (Sözer, 1992) karar verme ve dönüm noktası anlamına gelmektedir (Everly, Flannery ve Mitchell, 2000). Çince de kriz kavramı iki anlam ifade etmektedir. Bunlardan ilki tehlikeli bir duruma işaret ederken öteki değişim için bir fırsat anlamına gelmektedir (Stevens ve Ellerbrock, 1995). Örneğin, köpek tarafından kovalanan bir çocuğun duvardan atladığını varsayalım. Burada saldırıya uğrayan çocuk; 1. Hızlı koşmayı 2. Hızlı düşünebilmeyi ve 3. Bu tür olaylardan yara almadan nasıl kurtulacağını öğrenmiş olacaktır (Kaplan, 2009). Dolayısıyla herhangi bir kriz durumu aynı zamanda değişim için en uygun zaman olarak da ifade edilmektedir (Stevens ve Ellerbrock, 1995). Yani yaşanan krizler, kriz anında veya sonrasında bireylerin yaşananlarla başa çıkma gücünü ortaya çıkaracak güçlü duygusal tepkiler geliştirmesini sağlayabilir (Mitchell, 1986; Akt: Mitchell, Sakraida ve Kameg, 2003). Buradan da anlaşılacağı gibi kriz, herkesin hayatında belli dönemlerde karşılaşılabileceği (Ceyhun, Ergin ve Duran, 1993; Aydoğdu, Kocaman Yıldırım, Özkan ve Özkan, 2012) beklenen veya beklenmeyen türden olaylar olup (Nickerson ve Zhe, 2004) patolojik bir durum değildir (Sözer, 1992). Ancak zamanında müdahale edildiğinde kişilik gelişimine katkıda bulunacak bir fırsat olabileceği gibi geç kalındığında ya da kronikleştiğinde ruhsal bozukluklarla sonuçlanabilme riski de taşımaktadır (Han, 2010; Sayıl, 2008).

Okulların öğrencilerin en çok zaman geçirdiği ortamlar olduğu düşünüldüğünde (Özen, 2011) ve tüm öğrencilerin diğer ruh sağlığı hizmetlerinden faydalanamadığı gerçeği göz önüne alındığında, okulların öğrencilerin ruhsal gelişimine önemli katkılar sağlayan kurumlar olduğu ifade edilebilir (Han, 2010). Rehberlik servisi çalışanlarıysa bu öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunan yegâne ruh sağlığı çalışanıdır (Aviles, Anderson ve Davila, 2006). Dolayısıyla okul psikolojik danışmanları öğrencilerin inişli çıkışlı yollardan oluşan bu yaşam serüveninde karşılaşılabilecekleri sorunları önleyebilmek için gelişim dönemlerini de dikkate alarak duyuşsal, sosyal ve psikolojik sağlığın oluşturulmasını amaçlar ve bunu yaparken de var olan potansiyellerini en üst düzeyde ortaya çıkarmak için onları güdüler (Korkut, 2003; Sayıl, 1992; Ültanır, 2000; Yıldırım, 2012). Buradan da anlaşılacağı gibi diğer yaşamsal sorunların yanında gelişimsel krizler yaşayan ergenlerin ruhsal sağlamlığı

açısından rehberlik servisi çalışanlarına büyük görevler düşmektedir (A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Ekibi, 1993). Tam da bu noktada, rehberlik servisi çalışanları kendilerini –kriz ve krize müdahale konusunda- ne kadar yeterli görüyor ve kendileri krizi nasıl tanımlıyor? Bu çalışma, liselerde görev yapan psikolojik danışmanların kriz durumlarını nasıl tanımladıkları ve bu durumlarla çalışabilme konusundaki yeterlilik algılarını ve önerilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma Deseni

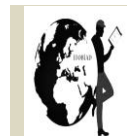
Liselerde çalışan psikolojik danışmanların okullarda yaşanan kriz durumlarına ilişkin algılarının incelenmesini amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden *durum çalışması deseni* kullanılmıştır. Durum çalışması bir olayın yoğun çalışılması ile ilgilidir (Glesne, 2013). İçerik analizine dayalı olarak incelenen bu betimsel çalışmada psikolojik danışmanların en çok karşılaştıkları sorun alanları, yeterli ve yetersiz kaldıkları konular, krizi nasıl tanımladıkları, daha çok hangi krizlerle karşılaştıkları, krize müdahaleyle ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları gibi sorulara cevap aranmaya çalışılmış ve son olarak da psikolojik danışmanlara ve onları yetiştiren öğretim üyelerine tavsiyeleriyle soruları içeren 7' si açık uçlu olmak üzere 9 soru sorulmuştur.

Çalışma Grubu ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ili merkez ilçesine bağlı liselerde görev yapan 11'i kadın toplam 46 rehberlik servisi çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmaya ait veriler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmaya ilişkin veriler, Mayıs-Haziran 2013 tarihleri arasında araştırmaya katılan rehberlik servisi çalışanlarıyla gerçekleştirilmiş ve görüşme yoluyla toplanmıştır. Veri kaybını önlemek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılara ses kayıt cihazının kullanılacağı ifade edilmiş; istedikleri takdirde ifadelerin bir bölümünün ya da tamamının çıkarılabileceği söylenerek kayıt cihazının katılımcılar üzerinde oluşturabileceği olumsuzluklar önlenmeye çalışılmıştır. Her bir görüşme ortalama 26 dakika sürmüştür. Araştırmada analiz için yapılan görüşmelerin deşifreleri ise toplam 590 sayfadan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Kayıt cihazından elde edilen deşifreler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. İçerik analizlerinde amaç, benzer verileri bir takım kavram ve temalar altında toplayıp içeriğin anlaşılmasını sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu yüzden araştırmacılar ilk olarak deşifreleri okumuş ve bazı notlar almış sonrasında da içeriğe uygun kod ve kategoriler oluşturmuşlardır. Kodlamada psikolojik danışmanların kendi ifadeleri, PDR'de kullanılan kavramlar ve araştırmacıların oluşturdukları özgün ifadeler kod olarak

alınmış ve bu kodlanan veriler de yine içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan verilerin frekans ve yüzdeleri tablolaştırılarak sunulmuştur. Elde edilen frekanslar, sorulan sorulara göre katılımcıların neyi kaç defa ifade ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla bulunan frekanslar katılımcı sayısını değil analiz yoluyla saptanan ifadelerin sıklığını göstermektedir. Psikolojik danışmanların görüşme sorularına verdikleri cevapların bir kısmı, doğrudan alıntılar şeklinde sunulmuştur. Doğrudan alıntılarda psikolojik danışmanlara ait bilgiler sadece katılımcı numarası ve cinsiyet olarak verilmiş bu da (K5:E = 5. Erkek Katılımcı) şeklinde ifade edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Psikolojik danışmanların en sık yaşadıkları sorun alanlarına ilişkin kategoriler, kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<i>Kişisel/ Sosyal Rehberlik</i>			<i>Eğitsel Rehberlik</i>		
a. Öğrenci ve aile arasındaki problemler	22	11.8	a. Verimli ders çalışma	16	8.6
b. Akran anlaşmazlıkları	20	10.7	b. Okul/ Ders başarısı	15	8.0
c. Ergenlik dönemi problemleri	12	6.4	c. Eğitsel sorun	13	7.0
d. Bireysel sorunlar	10	5.3	d. Sınav kaygısı	10	5.4
e. Duygusal (Kız-Erkek) ilişkiler	9	4.8	e. Akademik problemler	10	5.4
f. Madde bağımlılığı	2	1.1	f. Özel eğitim	4	2.1
g. Klinik Düzeyde psk. vaka	1	0.5	g. Devamsızlık	1	0.5
Toplam	76	40.6	Toplam	69	36.9
<i>Okul Personeline Yönelik Sorun</i>			<i>Mesleki Rehberlik</i>		
a. Okul idaresi ve öğretmenler tarafından gönderilen öğrenciler	17	9.1	a. Mesleki kaygı	10	5.4
b. Okul idaresi ve öğretmenlerin, rehberliğe ilişkin olumsuz yaklaşımları	7	3.8	b. Mesleki karar verme süreci	4	2.1
c. Öğretmenlerin motivasyon sorunları	1	0.5	c. Meslek/ Alan seçimi	3	1.6
Toplam	25	13.4	Toplam	17	9.1

Psikolojik danışmanların liselerde en sık karşılaştıkları sorun alanlarına verdikleri yanıtlar, PDR' deki problem alanlarına yönelik hizmetler dikkate alınarak dört başlık altında toplanmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi psikolojik danışmanların en sık karşılaştıkları sorun alanlarının başında

Liselerde Çalışan Psikolojik Danışmanların Okullarda Yaşanan Kriz Durumlarına İlişkin Algıları

Kişisel/ Sosyal Rehberlik alanına ilişkin sorunlar (f=76) gelmektedir. Bunu eğitsel rehberlik (f=69) ile okul personeline yönelik sorunlar (f=25) izlemekte son olarak da mesleki rehberliğe ilişkin sorunlar (f=17) yer almaktadır. Aşağıda psikolojik danışmanların sık karşılaştıkları sorun alanlarına ilişkin görüşlere örnekler verilmiştir.

“Büyük oranda eğitsel rehberlikle ilgili sorunlar. Eğitim sistemimiz başarı odaklı olduğu için genelde sorunlar öğrencinin düzenli ders çalışmaması veya çalışıp yeterli verimi alamamasıyla ilgili” (K37:E).

“Veliler daha çok başarıya endeksli. Çocuğum başarılı olsun şeklinde beklentileri var. Hani aile bir bakıma aslında kendisinin gösteremediği başarıyı çocuğunun göstermesiyle doyum yaşamaya çalışıyor ve şu söylemi de sık sık duyuyoruz: ‘Bu imkânlar zamanında elimizde olmadığı için okuyamadık, ailemiz bizi desteklemedi. En azından biz size (çocuklarına) her türlü imkânı sunduk, sunuyoruz’ (K18:E).”

“Şu problem hala gündemde, işte öğretmen tutmuş çocuğın kolundan getirmiş: ‘Hocam şunu adam et!’ diyor” (K27:E).

Tablo 2. Psikolojik danışmanların daha hızlı ve etkili çözdükleri sorun alanlarına ilişkin kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<u>Kişisel/ Sosyal Rehberlik</u>			<u>Eğitsel Rehberlik</u>		
a. Öğrencilerin bireysel problemleri	12	18.2	a. Verimli ders çalışma ve planlama	11	16.7
b. Akran anlaşmazlıkları	8	12.1	b. Eğitsel sorunlar	8	12.1
c. Ailevi problemler	6	9.1	Toplam	19	28.8
d. Öğrencinin gönüllü gelmemesi	4	6.1			
e. Duygusal (Kız- Erkek) ilişkileri	2	3.0			
f. Maddi Problemler	1	1.5			
Toplam	33	50.0			
<u>Mesleki Rehberlik</u>			<u>Okul Personeline Yönelik Sorunlar</u>		
a. Mesleki kaygı	8	12.1	a. Öğretmen-öğrenci arasındaki sorunlar	4	6.1
b. Mesleki kararsızlık	2	3.0			
Toplam	10	15.1	Toplam	4	6.1

Tablo 2’ye bakıldığında alan çalışanlarının, kişisel / sosyal rehberlik ile ilgili sorunları çözerken daha etkili olduklarını (f=33) düşündükleri, bunu da sırasıyla eğitsel rehberlik (f=19), mesleki rehberlik (f=10) ve okul personeline yönelik sorunların (f=4) oluşturduğu görülmektedir. Aşağıda alan

çalışanlarının, çözümünde daha etkili oldukları alanlara ilişkin görüşlere örnekler verilmiştir.

“Bireysel konularda, kişinin kendisiyle ilgili algılarında, kendiyile alakalı sorunlarında ben daha iyi çalıştığımı gördüm” (K22:E).

“Öncelikle verimli bir çalışma planı sorunu olan öğrencilerle çalıştığımız zaman daha etkili sonuçlar alabiliyoruz” (K8:K).

Tablo 3. Psikolojik danışmanların çözmekte yetersiz kaldıklarını düşündükleri sorun alanlarına ilişkin kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<u>Kişisel/ Sosyal Rehberlik</u>			<u>Eğitsel Rehberlik</u>		
a. Ailevi sorunlar (Kavga, boşanma..)	18	20.4	a.Akademik sorunlar	6	6.8
b. Kişilik bozuklukları ve klinik tedavi gerektiren problemler	13	14.8	b.Devamsızlık sorunu	3	3.4
c. Cinsellik problemler (Cinsel istismar, taciz, tecavüz, ensest, eşcinsellik)	10	11.4	c. Eğitsel sorunlar	2	2.3
d. Maddi problemler	6	6.8	d. Özel eğitim	1	1.1
e. Romantik ilişkiler	6	6.8	e.Ders programından kaynaklanan problemler	1	1.1
f. Madde kullanımı	5	5.7	Toplam	13	14.7
g. Evden kaçma	1	1.1			
Toplam	59	67.0			
<u>Müşavirlik</u>					
a. İdare ve öğretmenlerle işbirliğinin olmadığı durumlar				10	11.3
b. Veliler ile iletişim kurma				6	6.8
Toplam				16	18.1

Tablo 3 incelendiğinde alan çalışanlarının çözümünde yetersiz kaldıklarını düşündükleri konular sırasıyla kişisel / sosyal rehberlik (f=59), müşavirlik (f=16) ve eğitsel rehberlik (f=13) olduğu görülecektir. Aşağıda bu alana yönelik görüşlere ilişkin örnekler verilmiştir.

“Mesela aile bu yaşa gelene kadar hep akademik başarıyı öne sürmüştü. Bu da çocukta bir inatlaşmaya neden oluyor. Yani mesela bir çocuğumuz var ‘Hocam ben bilerek yapıyorum, ailemi cezalandırmak için ders çalışmıyorum, çünkü sadece o yöne odaklanıyorlar. Sanki bizim başka alanda hiçbir şeye ihtiyacımız yokmuş gibi sürekli aynı şeyi öne sürdükleri için bunu bilerek yapıyorum’ diyor” (K37:E).

Liselerde Çalışan Psikolojik Danışmanların Okullarda Yaşanan Kriz Durumlarına İlişkin Algıları

"Daha çok klinik tedavi gerektiren psikolojik rahatsızlıkların bizi aştığını düşünüyorum" (K4:E).

"Tecavüz... Bir yere kadar gelebildim çalışmalarında. Ensest bir ilişkiydi. Aile olsun, idare olsun bu konuyu paylaştım ama sonrasında bir yerde tıkanıyor; çünkü aile daha fazla yayılmasını istemiyor ve orda elinizden pek fazla bir şey gelmiyor. Aileler rezil oluruz diye düşündükleri için olayın yayılmasından korkuyorlar" (K16:K).

"Öğretmenlerle ilgili sorunları çözmekte yetersiz kalıyoruz. Özellikle meslekte 15-20 yılını doldurmuş 'Ben her şeyi bilirim!' havasındaki öğretmenler... Bizim de yaşımızın genç olması münasebetiyle 'Sen çömezsin, daha yeni öğretmensin, gelmiş burada bize öğretmenlik taşıyorsun' gibi düşünüyorlar" (K12:K).

Tablo 4. Psikolojik danışmanların kriz tanımlamalarına ilişkin kategoriler, kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<u>Komplike (Traumatik) Krizler</u>			<u>Gelişimsel Krizler</u>		
a. Beklenmedik kötü olaylar (Savaşlar, ani ölümler)	29	31.5	a.Öfke patlaması (Okula ve arkadaşlarına zarar verme)	12	13.0
b.Şok, travma, bayılma...	15	16.3	b.YGS-LYS dönemleri	2	2.2
c.Doğal afetler	7	7.6	c.Ortaokuldan liseye geçiş	1	1.1
Toplam	51	55.4	d. Okulu bırakma	1	1.1
			Toplam	16	17.4
<u>Diğer (Tanımlar)</u>			<u>Durumsal Krizler</u>		
a. Bireyin gelişimine engel olan her şey.	5	5.5	a. Anne-baba arasındaki ayrılık ve anlaşmazlıklar	5	5.4
b. Acil Müdahale edilmesi gereken durumlar	3	3.3	b. Trafik kazaları	2	2.2
c. Çözümü olmayan konular	2	2.2	Toplam	7	7.6
d. Aniden meydana gelen; ancak fırsatları da içeren durumlar.	1	1.1			
Toplam	11	12.0			
<u>Psikiyatrik Aciller</u>					
a. İntihar	7	7.6			
Toplam	7	7.6			

Tablo 4'e bakıldığında alan çalışanlarının krizi daha çok örneklerle tanımladığı ve kriz denildiğinde çoğunlukla Komplike (Traumatik) Kriz'lerden (f=51) ve Gelişimsel Kriz'lerden (f=16) bahsedildiği

görülmektedir. Sonrasında psikolojik danışmanların yaptıkları tanımlar gelmekte (f=11) son olarak da yine örneklerle ifade edilen Durumsal Kriz'ler (f=7) ve Psikiyatrik Aciller (f=7) gelmektedir. Bu kapsama ilişkin görüşlere yönelik örnekler aşağıda verilmiştir.

"Şimdi kriz denince beklenmedik kötü bir olay benim aklıma geliyor. Çok böyle bilimsel bir tanım yapamayacağım; ama okul içinde bir öğrencinin ölmesi, birinin gelip çocukların önünde kantinciye silahla vurması ya da okulun bir kısmının çökmesi gibi olaylar aklıma geliyor" (K3:K).

"Bir defasında öğrencinin biri (rehberlik servisindeyim) birden kapıyı açtı ve bağıarak 'İntihar etmeye gidiyorum' dedi. Aklıma ilk gelen kriz durumu... Sonra ben de arkasından koştum... Ona yetiştiğimde nefes bile alamıyordu. Oturttum, konuştuk..." (K14:K).

Tablo 5. Psikolojik danışmanların en sık karşılaştıkları kriz durumlarına ilişkin kategoriler, kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<i>Komplike (Traumatik) Krizler</i>			<i>Psikiyatrik Aciller</i>		
a. Adam yaralama, çete oluşturma	10	11.9	a. Lisede intihar	10	11.9
b. Cinsel Taciz/ Cinsel istismar	6	7.1	b. Epilepsi nöbetleri	5	5.9
c. Doğal afetler	6	7.1	c. Askeriyede intihar	3	3.6
d. Yakınlarını kaybetme	5	5.9	Toplam	18	21.4
e. Sinir krizleri	4	4.8			
f. Aile içi şiddet	1	1.2			
g. Terör (Karakol baskını)	1	1.2			
Toplam	33	39.2			
<i>Durumsal Krizler</i>			<i>Gelişimsel Krizler</i>		
a. Velilerin okul içinde sorun çıkarması	6	7.1	a. İdare, öğretmen- öğrenci arasındaki problemler	8	9.5
b. Madde bağımlılığı	5	5.9	b. Romantik ilişki sorunları	6	7.2
c. Evden kaçma	4	4.8	Toplam	14	16.7
d. Salgınlar	2	2.4			
Toplam	17	20.2			
<i>Karşılaşmadım</i>	2	2.3			
Toplam	2	2.3			

Görüldüğü gibi alan çalışanlarının en sık karşılaştıkları kriz durumları sırasıyla Komplike (Traumatik) Krizler (f=33), Psikiyatrik Aciller (f=18), Durumsal Krizler (f=17) ve Gelişimsel Krizler (f=14)'dir. Herhangi bir kriz durumuyla karşılaşmadığını ifade eden iki alan çalışanı bulunmaktadır. Alan çalışanlarının en sık karşılaştıkları kriz durumlarına yönelik örnek ifadeler aşağıda verilmiştir.

Liselerde Çalışan Psikolojik Danışmanların Okullarda Yaşanan Kriz Durumlarına İlişkin Algıları

“Bir öğrenci servise binerken diğer bir öğrenci geliyor çok yakın bir mesafeden kulağına üflüyor, kulağına üfleyince diğer öğrenci dönüp ona vuruyor ve kavga ediyorlar. Her iki öğrencinin de arkadaş grubu var. Bu durum sonrasında iki grup arasında kavgayla dönüşüyor” (K29:E).

“Öğrenci okul içerisinde intihar etmişti. Merdivenlerde kafasına silah sıkıyordu. Ders esnasında dersten çıkıp bu olayı gerçekleştirmiş. Doğal olarak tüm öğrenciler bu olaydan etkilenmişti” (K12:K).

“Hiç unutmam ben X şehrinde yatılı bir özel okulda çalışırken Okul Müdürü, davranış problemleri olan bir öğrenciyi okuldan uzaklaştırmak için çocuğun velisini çağırmıştı. Çocuk X şehrinde bir belediye başkanının oğlu. Telefon çaldı, odadaydım. Müdür Bey aradı: ‘Hemen aşağıya gel! Beni öldürecekler!’ dedi. Tabi ben hemen aşağı indim. Baktım adam silah çekmiş Müdür Beye diyor ki ben yıllık bilmem kaç lira para ödüyorum buraya. Ben para ödediğim için buradasım. Nasıl olur da sen çocuğunu bu okuldan al dersin. Sonra veliyle konuşmaya çalışıp onu dışarı çıkardım...”(K9:E).

Tablo 6. Psikolojik danışmanların kriz ve krize müdahaleyle ilgili eğitim alıp almadıklarına ilişkin kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<u>Evet, Aldım</u>	<u>18</u>	<u>39.1</u>	<u>Hayır, Almadım</u>	28	60.9

Tablodan anlaşılacağı gibi kriz ve krize müdahaleyle ilgili alan çalışanlarının çoğu (yaklaşık %61) herhangi bir eğitim almamıştır.

“Askerdeyken Gülhane Askeri Tıp Akademisinde (GATA) intihara yönelik uygulamalı eğitim aldım” (K21:E).

“Yok yok... Zaten alacağım kurslar da 5 bin liradan aşağı değil. Yani Milli Eğitim kursları dışında aldığım başka bir eğitim yok” (K35:E).

Tablo 7. Psikolojik danışmanların kriz ve krize müdahaleyle ilgili almış oldukları eğitimin işe yarayıp yaramadığına ilişkin kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<u>Evet, İşe Yarıyor</u>	18	100	<u>Hayır, İşe Yaramıyor</u>	0	0.0

Tablodan da görüleceği üzere krize müdahale eğitimi alan psikolojik danışmanların tamamı bu eğitimi faydalı bulmaktadır.

Tablo 8. Psikolojik danışmanları yetiştiren öğretim üyelerine yapılan önerilere ilişkin kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<i>Uygulamaya Yönelik</i>			<i>Müfredata Yönelik</i>		
a. Uygulamalar (Stajlar) ve buradaki geri bildirimler arttırılmalı	26	42.6	a. Süpervizyon eğitiminde daha gerçekçi olmalılar	15	24.6
b. Uygulamalar daha düzenli yaptırılmalı	8	13.1	b. Güncelliğini kaybeden dersler yerine yenileri konmalı	7	11.5
Toplam	34	55.7	Toplam	22	36.1
<i>Diğerleri</i>					
MEB ile iletişim halinde olmalılar (Okul psikolojik danışmanlarının okuldaki işleyişi anlatması için okula çağırılması, diğer öğretmenlere seminerlerin düzenlenmesi...)				4	6.6
PDR'ye öğrenci alımı farklı bir uygulama ile olmalı				1	1.6
Toplam				5	8.2

Alan çalışanlarının daha etkili psikolojik danışman yetiştirme noktasında öğretim üyelerine, en fazla uygulamalara (kurum deneyimlerine) ilişkin önerilerin (f=34) ifade edildiği bunu derslerin içeriğine yönelik tavsiyeler (f=22) ile diğer tavsiyelerin (f=5) izlediği görülecektir. Bu alandaki görüşlere ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Mesela Turizm liselerinde Mayıs'a kadar ders işlenir ondan sonra turistik alanlara gönderilir, öğrenci orada tecrübe edinir. Aynı bu şekilde PDR' de okuyan bir öğrencinin de en az bir dönemin tamamını Okul Rehberlik Servisinde geçirmesi sağlanabilir” (K18:E).

“Belli alanlarda uzmanlaşmak daha mantıklı olacakmış gibi geliyor. Üçüncü, dördüncü sınıfta yani örneğin rehber öğretmen olarak atanacaklara, okulla ilgili deneyimlerin ağırlıklı olarak verildiği bir eğitim sistemi; özel eğitimde çalışmak isteyenlere özel eğitim alanı ağırlıklı bir eğitim sisteminin daha mantıklı olduğunu düşünüyorum” (K42:E).

“Bence her dönem uygulamayla ilgili bir ders olmalı” (K28:E).

Tablo 9. Göreve yeni başlayacak olan psikolojik danışmanlara yapılan tavsiyelere ilişkin kategoriler, kategorilerin belirtilme sıklığı ve yüzde dağılımları

Kategoriler	f	%	Kategoriler	f	%
<i>Alanda Yetkin Olmak İçin</i>			<i>İnsan İlişkileri ve İletişim</i>		
a. Kendini sürekli geliştirmeli	23	19.7	a. Öğretmen ve okul idaresiyle gereksiz polemiklere girmemeli	15	12.8
b. Hizmet içi kursları kaçırmamalı	10	8.6	b. Öğrencilerle olan ilişkilerinde dengeyi korumalı	7	6.0
c. Meslekte şevkini kaybetmemeli, mesleğini sevmeli	10	8.6	Toplam	22	18.8
d. Meslektaşlarından yardım almalı	8	6.8			
e. PDR'nin ne olduğu ve ne olmadığını idareye ve öğretmenlere anlatmalı	7	6.0			
f. Okulu tanımalı ve ihtiyaçlarına göre hareket etmeli	2	1.7			
Toplam	60	51.3			
<i>Görev ve Sorumluluklar</i>			<i>Mesleğe Başlamadan</i>		
a. Yönetmeliği iyi bilmeli	13	11.1	a. Üniversitede alınan eğitimle sahanın aynı olmadığını bilmeli	7	6.0
b. Refere edebilmeli	3	2.6	b. Özgüvenli olmalı	7	6.0
c. Mesai saatlerine dikkat etmeli	2	1.7	c. Terapötik beceri ve kuramlar noktasında donanımlı olmalı	3	2.5
Toplam	18	15.4	Toplam	17	14.5

Katılımcıların göreve başlayacak psikolojik danışmanlara yaptıkları tavsiyelerin başında; kendini sürekli geliştirme, meslektaşlarından yardım alma gibi 'alanda yetkinliği' arttıracak (f=60) ifadeler gelmekte, bunu okul içerisindeki iletişimin nasıl olması gerektiği konusundaki tavsiyeler (f=22) izlemekte son olarak da görev ve sorumluluklar (f=18) ile mesleğe başlamadan bilinmesi gerekenler noktasındaki tavsiyeler (f=17) ifade edilmektedir. Bu kapsamdaki görüşlere ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Her ne kadar okullarda rehberlik servisi sanki iş yapmıyormuş gibi bir anlayış olsa bile aslında okulun en büyük yükünü çeken rehberlik servisi oluyor. Toplumsal değerlerin, aile değerlerinin, aile ilişkisinin, arkadaşlık ilişkisinin, özgüvenin, kariyer planlamanın, hedef belirlemenin... Tüm bunlara ilişkin sorunların konuşulduğu yer rehberlik servisi olduğu için Psikolojik danışmanların kendilerini birçok alanda sürekli geliştirmeleri gerekiyor” (K40:E).

“Öğretmenler ve idare ile iletişim iyi olmalı. Ancak okul idaresiyle ters düşmeyelim şeklinde bir imaja sahip olmamalıdır. Ters düşülmesi gerekiyorsa ters düşülmeli” (K23:E).

“Öncelikle yönetmeliği çok iyi bilmelerinin gerekli olduğunu düşünüyorum. Kesinlikle sadece PDR yönetmeliği değil ortaöğretim kurum yönetmeliğini, özel eğitim yönetmeliğini... Bir kere bu yönetmeliklere en başta hâkim olmamız gerekiyor Hatta her an elimizin altında bulunması gerekiyor” (K46:K).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada amaç liselerde çalışan psikolojik danışmanların okullarda yaşanan kriz durumlarına ilişkin algılarını incelemektir. Okullarda kriz ve krize müdahale konusunda psikolojik danışmanların önemli bir rolü vardır. Araştırma kapsamında sorulan ilk soru psikolojik danışmanların alanda sık karşılaştıkları problem alanlarının neler olduğudur. Sonuçlar alan çalışanlarının büyük çoğunluğunun; öğrenci ve aile arasındaki problemler, akran anlaşmazlıkları ve ergenlik dönemi problemleri gibi alt alanlardan oluşan kişisel / sosyal rehberliğin (f=76) en sık karşılaşılan sorun alanı olduğunu göstermektedir. Bunu; verimli ders çalışma ve okul/ders başarısı gibi alt alanlardan oluşan eğitsel rehberlik (f=69) izlemektedir. A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Ekibi (1993) tarafından yapılan araştırmada da ergenlik sorunsalı ve ailevi sorunların (kişisel / sosyal rehberlik) rehber öğretmenler tarafından en sık karşılaşılan sorunlar olduğu ve bunu akademik başarının izlediği saptanmıştır. Sonrasındaysa okul idaresi ve öğretmenlerin rehberliğe olan olumsuz yaklaşımlarının (f=25) olduğu görülmekte bu sonuç da başka araştırmacıların (Erdur-Baker ve Çetinkaya, 2007; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2012; Yerin-Güneri, Büyükgöze-Kavas ve Koydemir, 2007) sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Alan çalışanlarının kişisel / sosyal rehberlikle ilgili karşılaştıkları sorunlara bakıldığında bu durumun öğrencilerin bulunduğu gelişim döneminden kaynaklandığı söylenebilir. İfade edilen sorunlara bakıldığında öğrencilerin dönem itibarıyla Gelişimsel Krizler yaşadığı çok açıktır. Çünkü bu dönemde ailevi ve toplumsal değerler sonradan benimsenmek üzere reddedilir. Ayrıca bu dönem meslek seçimi ve yakınlık kurma ihtiyacının da olduğu kimlik kazanım dönemidir (Palabıyıköğü, 1993; Akt: Haran, 2003).

Alan çalışanlarının daha hızlı ve etkili çözdükleri sorun alanları ile çözmekte yetersiz kaldıklarını düşündükleri sorun alanlarına ilişkin bulgularına bakıldığında kişisel/sosyal rehberlik ile eğitsel rehberliğin her iki sorun alanı için de ortak olduğu; ancak alt başlıklarının birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak da ifade edilen sorun alanlarının ve özellikle de kişisel/sosyal rehberlik hizmetinin içerik olarak çok geniş bir

yelpazeye sahip olması gösterilebilir. Alan çalışanları öğrencilerin bireysel sorunları (birey gönüllü olarak geldiğinde), verimli ders çalışma ve planlama, mesleki rehberlik gibi konularda daha hızlı ve etkili sonuç aldıklarını vurgulamışlardır. Öte yandan aile içi sorunlar (kavga, boşanma vs.), kişilik bozuklukları ve klinik tedavi gerektiren durumlar, özel vakalar (cinsel taciz, ensest, tecavüz vs.), maddi problemler ve madde bağımlılığı gibi kişisel/sosyal rehberlik hizmet alanına giren sorunlar, alan çalışanlarının çözmekte yetersiz kaldıklarını ifade ettikleri sorunlardır. Tuzgöl-Dost ve Keklik (2012) tarafından yapılan araştırmada da psikolojik danışmanların; klinik tedavi gerektiren durumlar, cinsel taciz, ensest gibi özel vak'alar ile karşılaştıklarında kendilerini yetersiz hissettikleri bulgulanmıştır. Bu sorunlara bakıldığında özellikle ailevi problemler, özel vakalar (cinsel taciz, ensest, tecavüz vs.), maddi problemler gibi sorunların psikolojik danışmanın doğrudan müdahale edebileceği sorunlar olmaması ve klinik tedavi gerektiren sorunların çözümü konusunda lisansta veya sonrasında herhangi bir eğitimin alınmamış olmasının, alan çalışanlarının ifade edilen sorunların çözümünde yetersiz kalmalarına neden olduğu söylenebilir. Diğer yandan lisanstayken alınan bireysel psikolojik danışma ve uygulama, eğitim psikolojisi, mesleki rehberlik ve uygulama derslerinin; bireysel sorunlar, verimli ders çalışma ve planlama, mesleki rehberlik gibi konularda daha hızlı ve etkili sonuç alınmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında sorulan bir diğer soru, alan çalışanlarının krizi nasıl tanımladıklarıdır. Sonuçlar, yapılan tanımlamaların büyük çoğunluğunun (f=81) örneklerden oluştuğunu çok az bir kısmının da (f=11) kısa ve tek cümlelik tanımlardan oluştuğunu göstermektedir. Bu durumun, (araştırmanın bir diğer bulgusundan da hareketle) alan çalışanlarının büyük kısmının (%60,9) kriz ve krize müdahaleyle ilgili herhangi bir eğitim almamasından kaynaklandığı söylenebilir. Alan çalışanlarının tanımlamalarında en sık ifade edilen (f=51) kriz durumları; ani ölümler, travma, şok, doğal afetler olarak örneklenen Komplike (Travmatik) Krizler olarak görülmektedir. Bunu öfke patlaması, YGS-LYS dönemleri, ilköğretimden liseye geçiş şeklinde tanımlanan Gelişimsel Krizler (f=16) izlemektedir. Son olarak da ebeveynler arasındaki sorunlar (ayrılık ve anlaşmazlıklar) ve trafik kazaları olarak örneklenen Durumsal Krizler (f=7) ile intihar olarak ifade edilen Psikiyatrik Aciller (f=7) gelmektedir. Tanımlamaların büyük bir kısmının Travmatik ve Gelişimsel Krizleri oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun; Travmatik Kriz'in medyada ve günlük hayatta çok sık bir şekilde yaşanması ve dile getirilmesi ile Gelişimsel Kriz'lerin ise alan çalışanlarının lisans eğitiminde almış oldukları yaşam dönemleri ve uyum sorunları, gelişim psikolojisi gibi derslerden kaynaklandığı söylenebilir.

Psikolojik danışmanların sık karşılaştıkları kriz durumlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında ilk sırayı Travmatik Kriz'lerin aldığı bunu da Psikiyatrik

Aciller ve Durumsal Krizlerin izlediği; Gelişimsel Kriz'lerin ise en son karşılaşılan kriz türü olduğu görülmektedir. Kriz durumlarına tek tek bakıldığında; çete oluşturma/adam yaralama ve intiharın ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bu durumun fırtınalı bir süreç olan ergenlik döneminden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim bu dönemde ergenlerin kliklere katılma, çete oluşturma gibi illegal faaliyetlere katıldığı bilinmektedir. Ayrıca suça eğilimli ergenlerin duygularını kontrol edemedikleri ve mantıklı düşünemedikleri için öfkelerini kendilerine yönelterek intihar ettikleri bilinmektedir (Kılıç, 2013). Alan çalışanlarının sık karşılaştığını ifade ettiği bu bulgu (intihar) birçok araştırmacı (Chabrol, 2011; Eskin, 2012; Hopson ve Kim, 2004; Kılıç, 2013; Korkut Owen, 2011) tarafından ifade edilmiştir. Araştırma bulgularında Gelişimsel Kriz'in en az karşılaşılan kriz türü olduğu görülmektedir. Bu durumun birkaç sebebi olabilir. İlkinin; Travmatik Krizler, Durumsal Krizler ve Psikiyatrik Aciller ile Gelişimsel Krizler arasındaki niteliksel farktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Şöyle ki ifade edilen krizlerin toplumda çok fazla ses getirdiği ve daha çok, gözle görülebilir olduğu Gelişimsel Kriz'lerinse bu krizlere nazaran daha sessiz yaşandığı görülmektedir. Ayrıca bir yetişkinin aksine ergenlerin çoğunluğunun acı ve üzüntülerini kendiliğinden dile getirmemeleri (Jeamet, 1985; Akt: Chabrol, 2011) ve kimsenin desteğine ihtiyacı olmadıklarını kanıtlamaya çalışmaları (Haran, 2003) bu durumun diğer bir sebebi olarak ifade edilebilir. Üçüncüsünün de Gelişimsel Krizlerin büyüme ve gelişmeye ilişkin normal bir süreç olmasından (Haran, 2003) kaynaklandığı söylenebilir. Bir diğer bulgu alan çalışanlarının büyük çoğunluğunun (%60,9) kriz ve krize müdahaleyle ilgili herhangi bir eğitim almadığını, alanlarınsa (%39,1) tamamının bu eğitimlerin yararlı olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca psikolojik danışmanların kriz durumlarında kendilerini yetersiz hissetmeleri 'kriz ve krize müdahale' alanında eğitime ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde alan çalışanlarının kriz ve krize müdahale gibi eğitimlere ihtiyacı olduğu başka araştırmacılar (Korkut, 2005; Uzbaş, 2009; Yeşilyaprak, 2009) tarafından da vurgulanmıştır.

Alan çalışanlarının göreve yeni başlayacak olan psikolojik danışmanlara yaptıkları tavsiyelerle ilgili bulgularına bakıldığında sırasıyla; kendini sürekli geliştirmeli (f=23), öğretmen ve okul idaresiyle gereksiz polemiklere girmemeli (f=15), yönetmelikleri çok iyi bilmeli (f=13), hizmet içi kursları kaçırmamalı (f=10), mesleğini sevmeli (f=10), meslektaşlarından yardım almalı (f=8), PDR'nin ne olup olmadığı idare ve öğretmenlere anlatılmalı (f=7), üniversitede alınan eğitim ile sahanın aynı olmadığını bilmeliler (f=7) şeklinde önerilerin olduğu görülmektedir. İfade edilen; okul idaresiyle gereksiz polemiklere girmeme, yönetmeliklerin çok iyi bilinmesi ile PDR'nin ne olup olmadığı idare ve öğretmenlere anlatılması gibi önerilerin ortak bir noktaya işaret ettiği ve bu ifade edilenlerin okullarda PDR servisinin işleyişinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Katılımcıların

yönetmeliklerin çok iyi bilinmesi gerektiği konusunda yapılan tavsiyenin, okul yöneticilerinin kendi görev alanı dışında bazı sorumlulukların yüklenmesinden kaynaklandığı (Deniz, 1993; Korkut Owen ve Owen, 2008; Paskal, 2001) katılımcıların ise bu sorunun çözümü olarak PDR'nin ne olduğunun idare ve öğretmenlere anlatılması gerektiğini çünkü okul yöneticilerinin psikolojik danışma hizmetlerini yeteri kadar bilmedikleri (Güvenç, 2001; Kızıl, 2007; Nazlı, 2007), anlatıldığı takdirde bu tür polemiklerin yaşanmayacağını düşündükleri söylenebilir. Bilindiği gibi okullarda PDR servisinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için okul idarecileri, psikolojik danışman ve öğretmenlerin iş birliği içinde olmaları gerekmektedir (MEB, 2001). Katılımcıların dile getirdikleri; kendilerini sürekli geliştirmeli, meslektaşlarından yardım almalı ve mesleğini sevmeli gibi tavsiyelerin aynı zamanda etkili psikolojik danışmanların özellikleri olduğu (Corey, 2008; Hackney ve Cormier, 2008) görülmekte, bu da lisans eğitiminde verilen psikolojik danışma ve rehberlik, psikolojik danışma ilke ve teknikleri, psikolojik danışma kuramları, meslek etiği gibi derslerin özümsemişliğini göstermektedir. Bu öneriler aynı zamanda öğretmenlerin rehberlik servisi çalışanlarından en çok bekledikleri özellikler olarak da bilinmektedir (Tanhan, 2013). Son olarak üniversitede verilen eğitim ile sahanın aynı olmadığını bilmeleri konusunda yapılan tavsiyelerin ise lisansta verilen uygulama derslerinin yetersizliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim başka araştırmacılar (Karataş ve Şahin Baltacı, 2013; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2012) da lisans eğitiminde verilen uygulama derslerinin yetersizliğine ilişkin benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Psikolojik danışmanları yetiştiren öğretim üyelerine yapılan önerilere ilişkin araştırma bulgularına bakıldığında, önerilerin daha çok lisansta verilen derslerin teorik ve pratik yönü üzerinde kümelenildiği görülmektedir. Pratik yönü olarak, uygulamaların (stajların) tertipli bir şekilde yapılması ve arttırılması ifade edilirken teorik olarak da güncel derslerin verilmesi ve öğretim üyelerinin süpervizyon eğitiminde daha realist olmaları gerektiği şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu bulgu bir önceki bulguda ifade edilen öneriyle de (üniversitede verilen eğitim ile sahanın aynı olmadığını bilmeleri konusunda yapılan öneriler) paralellik göstermektedir. Alan çalışanlarının uygulamalarla ilgili yaptıkları önerilerin, uygulamaların yetersizliği ve var olan uygulama derslerinin takibi konusunda bir standardın yakalanmamış olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Alan mezunlarının istihdam edileceği yerlere ilişkin karşılaşılabilecekleri sorunları tam olarak bilmemeleri ve göreve başladıklarında yaşadıkları Gelişimsel Kriz'lerden yola çıkarak öğretim üyelerine 'süpervizyon eğitiminde daha realist olmaları gerektiği' konusunda öneride buldukları söylenebilir. Çünkü süpervizörlerin psikolojik danışma uygulamalarından uzaklaşmayacak şekilde yeniliğe ve öğrenmeye açık olmaları nitelikli meslek

elemanı yetiştirme ve kaliteli bir süpervizyon uygulaması için elzemdir (Siviş-Çetinkaya ve Kararımak, 2012).

Bu bulgulardan yola çıkarak, ulaşılan sonuçlar çerçevesinde yapılan öneriler aşağıda belirtilmiştir:

1. Sık karşılaşılan sorun alanlarından biri olan, öğrenci-veli arasındaki problemler dikkate alındığında psikolojik danışmanlar velilere yönelik müşavirlik hizmetinde bulunabilir.
2. Psikolojik danışmanlar akran anlaşmazlıklarını minimize etmek için akranların birbirlerini ve birbirlerinin sınırlarını daha iyi tanımaları sağlamak amacıyla grupla psikolojik danışma, grup rehberliği gibi çalışmalar yapabilir.
3. Psikolojik danışmanların krizi net bir şekilde tanımlayamadıkları, kriz durumlarıyla sık karşılaştıkları ve karşılaştıkları kriz durumlarının üstesinden gelemedikleri açık bir biçimde görülmektedir. Dolayısıyla lisans ve yüksek lisans eğitiminde 'Kriz ve Krize Müdahale' nin seçmeli ders olarak dahi değil 'ana ders' olarak okutulması için YÖK ve Türk PDR derneğinin bir araya gelmesi sağlanabilir.
4. Öğretim üyeleri ve MEB'in iş birliği ile alan mezunları için 'Kriz ve Krize Müdahale' ile ilgili hizmet içi eğitim ve kurslar düzenlenebilir.
5. Araştırma bulgusunda da ifade edildiği gibi psikolojik danışmanların diğer krizlere nazaran 'Gelişimsel Kriz' durumlarıyla karşılaşmalarının birçok nedeni olabilir. Ancak Gelişimsel Kriz'ler ile daha az karşılaşılması bu tür krizlerin daha az yaşandığını göstermez. Çünkü ergenliğin kendisi başlı başına bir Gelişimsel Kriz'dir. Bu noktada psikolojik danışmanlar çeşitli test ve envanterler (SCL-90 R, Beier cümle tamamlama testi, Beck Depresyon ölçeği, Gelişimsel Sorun Alanları Ölçeği...) ile öğrencilere ulaşıp ne tür Gelişimsel Kriz'ler yaşadıklarını saptayabilirler.
6. Psikolojik danışmanlar Gelişimsel Kriz'ler ile ilgili konularda öğretmenlere yönelik seminerler düzenleyebilir ve sonrasında bu bilgileri broşür haline getirerek öğretmenlere dağıtabilir. Böylelikle öğretmenler, kendini açmakta güçlük çeken ergenlerin psikolojik danışmana yönlendirilmesinde katkıda bulunarak sürecin daha hızlı ve sağlıklı atlatılmasını sağlayabilir.
7. Bu çalışma liselerde kriz üzerine yapılan geniş ve yüzeysel bir çalışmadır. Ancak çalışmadan da anlaşılacağı gibi okullarda karşılaşılan birçok kriz türü bulunmaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar, sözgelimi Gelişimsel veya Travmatik Kriz gibi tek bir kriz türü üzerine yoğunlaşabilir.
8. Bu çalışmanın nitel ve örnekleminin sadece Malatya ili için olması bir sınırlılıktır. Bu yüzden başka araştırmacılar buna benzer çalışmalarını diğer illerde ve nicel olarak yapabilirler.

Kaynakça

- A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Ekibi (1993). Rehber öğretmenleri bilgilendirme sempozyumu: değerlendirme. *Kriz Dergisi*, 1(3), 166-167.
- Aviles, A. M., Anderson, T. R., & Davila, E. R. (2006). Child and adolescent social-emotional development within the context of school. *Child and Adolescent Mental Health*, 11(1), 32-39.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *Elementary Education Online*, 11 (2), 369-380.
- Aydoğdu, A., Kocaman Yıldırım, N., Özkan, M., & Özkan, S. (2012). Gelişimsel ve durumsal krize müdahale: Olgu sunumu. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(2), 92-97.
- Bacanlı, F., Eşici, H., & Özünlü, M. B. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (40),198-211.
- Bakanlık, M. E. (2001). Millî Eğitim Bakanlığı Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*.
- Bilgin, M. (2009). Bilişsel esnekliği yordayan bazı değişkenler. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (36), 142-157.
- Ceyhun, B., Ergin, G., & Duran, A. (1993). Krize müdahale merkezine başvurularda yaşam olaylarının değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 1(2), 51-55.
- Chabrol, H. (2011). *Ergen Depresyonu*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Çağır, G., & Gürkan, U. (2010). Lise ve üniversite öğrencilerinin problemli internet kullanım düzeyleri ile algılanan iyilik halleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 70-85.
- Çapulcuoğlu, U., & Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma, sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 201-218.
- Çivitçi, N. (2011). Lise öğrencilerinde okul öfkesi ve yalnızlık. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 18-29.
- Deniz, Z. (1993). Liselerdeki yönetici, sınıf öğretmeni ve ders öğretmenlerinin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin beklentilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Dilsiz, A., & Dilsiz, F. (1993). İntihar girişimlerinde belirtilen nedenler. *Kriz Dergisi*, 1(3), 124-128.
- Doğan, S. (2000). Psikolojik danışman eğitiminde akreditasyonun gereği ve bir model önerisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(14), 31-38.
- Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (3), 1683-1706.
- Emiroğlu, M., Murat, M., & Bindak, R. (2011). Lise son sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerini yordayan sosyo-demografik değişkenlerin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38), 262-274.
- Erdur-Baker, Ö., & Çetinkaya, E. (2007). Etik: Davranışta kırılma noktası. R. Özyürek, F. Korkut Owen, & D. W. Owen İçinde, *Gelişen Psikolojik Danışma ve Rehberlik - I (Meslekleşme Sürecindeki İlerlemeler)* (1. Baskı, Cilt 1, s. 163-182). Ankara: Nobel Yayın.
- Ergene, T. (2011). Lise öğrencilerinin sınav kaygısı, çalışma alışkanlıkları, başarı güdüsü ve akademik performansları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36 (160), 320-330.
- Erözkan, A. (2009). Lise öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 543-551.
- Eskin, M. (2012). *İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme*. Ankara: HYB basım yayın.
- Everly, G. S., Flannery, R. B., & Mitchell, J. T. (2000). Critical incident stress management (Cism): A review of the literature. *Agression and Violent Behaviour*, 5(1), 23-40.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güler, D., & Çakır, G. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 82-94.
- Güvenç, M. (2001). Okullardaki rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan güçlükler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Hackney, H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım El Süreci*. (T. Ergene, & S. Aydemir Sevim, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hamarta, E. (2009). Ergenlerin sosyal kaygılarının kişilerarası problem çözme ve mükemmeliyetçilik açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 8 (3), 729-740.

- Han, F. (2010). Studies on college student psychological crisis intervention system. *International Journal of Psychological Studies*, 2(1), 151-154.
- Haran, S. (2003). Ergenlerde gelişimsel kriz üzerine bir klinik örnek. *Kriz Dergisi*, 12(1), 47-53.
- Hopson, L. M., & Kim, J. S. (2004). A solution-focused approach to crisis intervention with adolescents. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 1(2-3), 93-110.
- Kapıkıran, Ş., & Yağcı, U. (2012). Ergenlerin yalnızlık ve yaşam doyumu: Çalgı çalma ve müzik topluluğuna katılmanın aracı ve rolü. *Elementary Education Online*, 11 (3), 738-747.
- Kaplan, T. (2009). Emergency assesment and crisis intervention. T. Kaplan içinde, *Emergency Department Handbook Children and Adolescents with Mental Health Problems* (s. 19-32). London: The Royal College of Psychiatrists Publications.
- Karataş, Z., & Şahin Baltacı, H. (2013). Ortaöğretim kurumlarında yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine yönelik okul müdürü, sınıf rehber öğretmeni, öğrenci ve okul rehber öğretmenin (psikolojik danışman) görüşlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 427-460.
- Kelecioğlu, H., & Bilge, F. (2009). Akademik beklentilere ilişkin stres envanterinin uyarlanması: Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, 148-157.
- Kılıç, M. (2013). *Gelişim Dönemleri 2:Erinlik-Ergenlik*. Ankara: PegemAkademi.
- Kızıl, D. (2007). Ortaöğretim kurumlarındaki rehber öğretmenlerin ve sınıf rehber öğretmenlerin sınıf içi rehberlik etkinlikleriyle ilgili görüşleri. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Selçuk Üniversitesi, Konya
- Korkut Owen, F. (2011). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (3. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık.
- Korkut Owen, F., & Owen, D. W. (2008). Okul psikolojik danışmanlarının rol ve işlevleri: Yöneticiler ve psikolojik danışmanların görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 207-221.
- Korkut, F. (2003). Rehberlikte önleme hizmetleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 441-452.
- Korkut, F. (2005). Attitudes toward teaching prevention and developmental issues among Turkish Counselor educators. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 27(1), 111-123.

- Meydan, B. (2013). Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma: Okullardaki etkililiği üzerine bir inceleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 120-129.
- Mitchell, A. M., Sakraida, T. J., & Kameg, K. (2003). Critical incident stress debriefing: Implications for best practice. *Disaster Management & Response*, 1(2), 46-51.
- Nazlı, S. (2007). Okul yöneticilerinin rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini algulamaları. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 26, 281-290.
- Nickerson, A. B., & Zhe, E. J. (2004). Crisis prevention and intervention: A survey of school psychologists. *Psychology in the Schools*, 41(7), 777-790.
- Ören, N., & Gençdoğan, B. (2007). Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 85-92.
- Özen, Y. (2011). Eğitim kurumlarında yönetsel ve bireysel krize müdahalenin planlanması ve eğitimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*(3), 119-140.
- Pamuk, M., & Bavlı, B. (2013). Ergenlerin sanal zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 321-338.
- Parman, T. (1998). Ergenlik ve psikanaliz. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1(2), 73-82.
- Paskal, K. (2001). İlköğretim okulu müdürlerinin bu okullarda görev yapan rehber öğretmenlerin görevleri ve rehberlik hizmetleri ile ilgili bilinçlilik düzeyleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Sargın, N., & Çetinkaya, B. (2010). Akran baskısını azaltmada grupla psikolojik danışmanın yeterliliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 185-192.
- Sayıl, I. (1992). Olağanüstü koşullarda krize müdahalenin yeri ve önemi. *Kriz Dergisi*, 1(1), 4-7.
- Sayıl, I. (2000). *Kriz kavramı, krize müdahale ve koruyucu ruh sağlığındaki yeri, Kriz ve Krize Müdahale*. (1. Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 6, 6 – 37.
- Sayıl, I. (2000). *İntihar davranışı, Kriz ve Krize Müdahale*. (1. Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 6, 165–197.
- Sezer, S. (2010). Bilişsel davranışçı yaklaşımla bütünleştirilen hobiterapi uygulamasının bir eğitim kurumunun örgüt depresyonu üzerindeki etkisi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (23), 36-50.

Liselerde Çalışan Psikolojik Danışmanların Okullarda Yaşanan Kriz Durumlarına İlişkin Algıları

- Siviş-Çetinkaya, R., & Kararımak, Ö. (2012). Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 107-121.
- Siyez, D. M., & Uz-Baş, A. (2005). İzmir ilinde liselerde görev yapan öğretmenler ile öğretmen adaylarının ergen intiharlarına yönelik bilgi düzeyleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Kriz Dergisi*, 13 (2), 21-34.
- Sözer, Y. (1992). Psikiyatride kriz kavramı ve krize müdahale. *Kriz Dergisi*, 1(1), 8-12.
- Stevens, B. A., & Ellerbrock, L. S. (1995). Crisis intervention: An opportunity to change. *ERIC Clearinghouse on Counseling and Student Services*.
- Suvarlı, M. K. (1995). Çocuklarda ve adolesan çağında intihar: Araştırmalar, önlemler ve çözüm önerileri. *Kriz Dergisi*, 3 (1-2), 75-87.
- Sübaşı, G. (2010). Ergenlerde sosyal kaygı ve akran ilişkilerinin psikobiyojik sosyal kaygı modeline göre sınılanması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 52-68.
- Şahan Yılmaz, B., & Duy, B. (2013). Psiko-eğitim uygulamasının kız öğrencilerin benlik saygısı ve akılcı olmayan inançları üzerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 68-81.
- Tamar, M., & Özbaran, B. (2004). Çocuk ve ergenlerde depresyon. *Klinik Psikiyatri*, 2, 84-92.
- Tanhan, F. (2013). Repertory grid görüşme tekniğine dayalı olarak okul psikolojik danışmanlarının niteliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 186-197.
- Tezcan, E., Oğuzhanoglu, N. K., & Ülkeroglu, F. (1995). Çocuk ve gençlerde intihar girişimleri. *Kriz Dergisi*, 3(1-2), 70-74.
- Totan, T., & Yavuz, Y. (2009). Westside sınav kaygısı ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 95-109.
- Tuzgöl-Dost, M., & Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 389-407.
- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(18), 90-110.
- Ültanır, E. (2000). Okul psikologluğu ve okul psikolojik danışmanlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 148, 9-16.
- Ünalmiş, M., & Şahin, R. (2012). Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1 (1), 63-71.

- Yalçın, İ. (2006). 21. yüzyılda psikolojik danışman. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 117-133.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 819-833.
- Yavuzer, Y., & Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389-405.
- Yerin Güneri, O., Büyükgöze Kavas, A., & Koydemir, S. (2007). Okul psikolojik danışmanlarının profesyonel gelişimi: Acemilikten olgunlaşmaya giden zorlu yol. R. Özyürek, F. Korkut Owen, & D. W. Owen içinde, *Gelişen Psikolojik Danışma ve Rehberlik - I (Meslekleşme Sürecindeki İlerlemeler)* (1. Baskı., Cilt 1, s. 139-161). Ankara: Nobel Yayın.
- Yeşilyaprak, B. (2009). The development of the field of psychological counseling and guidance in Turkey: Recent advances and future prospects. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42(1), 193-213.
- Yıkılmaz, M., & Hamamcı, Z. (2011). Akılcı duygusal eğitim programının lise öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve algılanan problem çözme becerileri üzerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 54-65.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, T. (2012). Grupla psikolojik danışmada duyamadığımız ses: Suskunluk. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 119-134.

